

Metodolojik Emperyalizmin ‘Yerli’ Yorumu: Sencer Divitçioğlu’nun Analitik İktisat Yaklaşımı

Adem Levent*

Öz

Sencer Divitçioğlu, Türk iktisadi düşünce tarihine ilk önce iktisatçı, daha sonra tarihçi ve antropolog sıfatlarıyla katkılar sunmuştur. Ancak akademik kariyeri boyunca farklı sıfatlar edinmişse de asıl kalkış noktası iktisattır. Çünkü iktisat teorisinden elde ettiği analitik akıl yürütmeyi, tarihe ve antropolojiye uygulamıştır. İktisat teorisinden elde ettiği analitik akıl yürütmeyi hiçbir vakit terk etmemiş, bilakis onları tarih ve antropolojiye uygulayarak iktisattan tarihe uzanan aynı mantıksal-formel modellemeyi muhafaza etmiştir. Bu da düşüncesine büyük oranda bir kısıt getirmiştir. Söz konusu kısıt nedeniyle iktisat biliminin standart sınırlarını aşan bir kamusal entelektüel olmamıştır. Aynı zamanda Divitçioğlu özelinde görülen bu durum, 1945 sonrası ana akım iktisat biliminin diğer sosyal bilimlere yayılımı olarak nitelendirilen metodolojik emperyalizmin uygulama türüne örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sencer Divitçioğlu, Analitik Akıl Yürütme, Formalizm, Ana Akım İktisat, Metodolojik Emperyalizm.

‘Native’ Interpretation of Methodological Imperialism: The Analytical Economics Approach of Sencer Divitçioğlu

Abstract

Sencer Divitçioğlu made contributions to the history of Turkish economic thought first as an economist, then as a historian and an anthropologist. However, although he has acquired different attributes throughout his academic career, his main starting point is economics. Because he applied analytical reasoning from economic theory to history and anthropology. He never abandoned the analytical reasoning he derived from economic theory, but applied them to history and anthropology, preserving the same logical-formal modeling from economics to history. This put a great deal of restraint on his thinking. Due to this restraint, there has not been a public intellectual who has exceeded the standard limits of economics. Meanwhile, this situation, which is recognized in the case of Divitçioğlu, is an example of the practice of methodological imperialism, which is characterized as the spread of mainstream economics to other social sciences after 1945.

Keywords: Sencer Divitçioğlu, Analytical Reasoning, Formalism, Mainstream Economics, Methodological Imperialism.

*Doç. Dr. | Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

levent49@gmail.com | ORCID: 0000-0002-1683-6107

DOI: 10.36484/liberal.1291997

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 28, Sayı:111, Yaz 2023, ss.177-192.

Gönderim Tarihi: 3 Mayıs 2023 | Kabul Tarihi: 21 Temmuz 2023

Giriş

Türkiye'nin çağdaş dönemdeki düşünce mecrasının oluşumunda Batı düşüncesi ile girilen temasın önemli bir payının olduğu söylenebilir. Söz konusu temasta hem genel itibarıyla Batı düşüncesinden esinlenen düşünürler veya düşünce okullarıyla hem de Batı düşüncesine tepki olarak ortaya çıkan düşünce hareketlerinden bahsedilebilir. Her iki yönlü gelişimde de Batı düşüncesinin belirleyiciliğinin altını çizmek mühimdir. Aslında bu durum biraz da kaçınılmazdır. Çünkü 1750 sonrası neredeyse bütün küre ölçeğinde Batı düşüncesinin belirleyiciliği, modern endüstriyel kapitalizm olarak yüksek ekonomik refahla cereyan etmekte ve tüm yeryüzünü etkisi altına almaktadır. İlgili refahın köklerinin sorgulanması ve Batı düşüncesinin neşvünema bulduğu coğrafyanın dışında da söz konusu refaha ulaşmanın yollarının aranması, modern dönemin ana düşünce gündemini oluşturmaktadır. Batı düşüncesinin bilim ve teknoloji yoluyla yüksek refah üreten bir sistem oluşturduğu ve Batı dışında da aynı bilim ve teknoloji transferiyle yüksek refahın 'mümkünatı', modern zamanların temel tartışmalarına zemin sunmaktadır. Bu bakımdan çağdaş Türk düşüncesinin belirli simalarının da ilgili sürecin çeşitli soruşturmalarıyla temasa geçmesinde ve bundan etkilenmesinde yadırganacak bir durum yoktur.

Cumhuriyet devri Türk düşüncesinin bir varyantı sayılabilecek Türk iktisadi düşünce tarihinin de ilgili süreçten bağımsız olduğu söylenemez. Hatta Türk iktisadi düşünce tarihinin söz konusu bağlamda serpilip geliştiğini söylemek abartı olmayacaktır. Zira Türk iktisadi düşünce tarihine katkı sunan düşünürlerin tartışa geldikleri temel meseleler, Batı düşüncesi ile Türk düşüncesinin benzerliği, farklılığı ve ikili arasında kurulan temasın boyutları üzerinedir.¹ Bu minvalde cumhuriyet devri çağdaş Türk düşünce tarihine ve bilhassa da Türk iktisadi düşünce tarihine ilk önce 'iktisatçı' ve daha sonra ise 'tarihçi' ile 'antropolog' sıfatlarıyla katkılar sunan Sencer Divitçioğlu'nu zikretmek gerekir.

Divitçioğlu, 20. yüzyılda Türkiye'nin dünya ölçeğindeki 'kendine has' yerini iktisadi, tarihi ve antropolojik yönleriyle tartışmıştır. İktisat teorisiyle başlayan akademik kariyerini genel olarak Türk tarihi özel olarak da Osmanlı iktisat tarihiyle devam ettirmiş önemli bir iktisatçıdır. Nomotetik bir sosyal bilim olarak (mikro) iktisatla akademik kariyerini belli bir noktaya taşımış ve daha sonra ise idiografik bir sosyal bilim olan tarih ve de antropolojiyle ilgilenerek ülkenin önemli entelektüellerinden biri olmuştur. Tarihsel olguları formelleştirmek (Ekinci ve Güldağ, 2013: 174) gibi bir amaçla tarihe yönelen Divitçioğlu, *Oyun Teorisi Bağlamında Celali İsyancıları, Kök Türkler, Asya Üretim*

¹ Türk iktisadi düşünce tarihinin temel karakteristiğinin ister istemez karşılaştırmalı ve politika çekişli olduğuna ilişkin bkz. Özveren (2017).

Tarzi ve Osmanlı Toplumunu gibi oldukça eksantrik çalışmalara imza atmıştır. Bu çalışmalarında iktisat teorisinden elde ettiği analitik akıl yürütmeyle geliştirdiği mantıksal-formel modelleri², tarihe ve antropolojiye uygulamıştır. Kendi deyimıyla 'iktisatçı kafasıyla' (Divitçioğlu, 1992: 8) tarih makaleleri yazmıştır. İktisadiyat'tan tarihistan'a sığmayan bir iktisatçıdır. Divitçioğlu, özünde tam bir iktisatçıdır. Çünkü iktisat teorisinden elde ettiği analitik metotları hiçbir vakit terk etmemiş, bilakis onları tarih ve antropolojiye uygulayarak iktisattan tarihe uzanan aynı mantıksal-formel modellemeyi muhafaza etmiştir. Başka bir deyişle iktisat biliminden elde ettiği analitik akıl yürütme tüm düşünce yolculuğu boyunca sadıktır. Analitik akıl yürütmeyle tarihte model üretmeye çalışmıştır.

Divitçioğlu'nun araştırma nesnesinin zaman içindeki değişimine rağmen metodolojik sadakatinin sürekliliği, iktisat biliminin 1945 sonrası Amerika'da aldığı biçim düşünüldüğünde gayet anlaşılır olacaktır. 1945 sonrası iktisat biliminin analitik akıl yürütme neticesinde aşırı matematikleştiği yani formelleştiği³ ve bu formelleşmeyle ana akımın oluşarak diğer sosyal bilimleri de etkisi altına almaya başladığı hatırlanırsa Divitçioğlu'nun söz konusu yönelimi, metodolojik emperyalizmin 'yerli' örneği olarak düşünülebilir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, Divitçioğlu'nun tarih ve antropolojiye ilişkin eserlerinde modellediği analitik akıl yürütme biçimini değerlendirerek yaklaşımının 1945 sonrası ana akım iktisat biliminin diğer sosyal bilimlere yayılımı olarak nitelendirilen metodolojik emperyalizmin uygulama türüne örnek teşkil ettiğini göstermektir. Bunun bilinçli bir tercih olduğunu söylemek güçtür. Lakin iktisatta edinilen analitik akıl yürütmenin doğal neticesi buraya varmıştır denilebilir. Argümanın daha iyi anlaşılması için ilkin Divitçioğlu'nun düşüncesini şekillendiren birbirine muhalif gibi duran ana akım neoklasik iktisat⁴ ile Marksizm'in onun zihninde aynı analitik akıl yürütme

2 Divitçioğlu, mantıksal-formel model deyimini iktisat biliminden olduğu gibi almıştır. Buna göre mantıksal-formel model, reel bilimlerde teorik araştırmalar için bir araç olabilir. Fakat modeli genişleterek kendiliğinden reel bilim teorisi elde edilemez (Divitçioğlu, 2001: 27). Bu bakımdan Divitçioğlu, iktisatçıların kullandığı modellerin gerçeklikle ilişkisinin boyutlarını sorgulamaktadır. Ama bir şekilde onları kullanmaktan da vaz geçmemiştir. Çünkü Divitçioğlu'nun da dâhil olduğu iktisatçıların mantıksal-formel modeller kurarak evrensel bir bilim dili geliştirdiğini iddia etmektedirler. Mantıksal-formel modellerin iktisat disiplini içindeki konumu için bkz. Maki (2005); Rodrik (2016); Sugden (2009).

3 İktisat biliminin İkinci Dünya Savaşı sonrası yönelimi aksiyomatik matematik ağırlıklı olduğundan formalizmle anılır. Formalist devrimle iktisadin entelektüel bir dönüşüm geçirdiği düşünülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Blaug (2003).

4 Çalışma boyunca neoklasizm, ana akım iktisat olarak ele alınmıştır. Literatürde neoklasizm, ana akım ve ortodoksi arasında ayırım bulunmakla birlikte (Colander, Holt ve Rosser, 2004) bu çalışmada böyle bir ayırım gözetilmemiştir. Nedeni ise ölümünün ilan edilmesine (Colander, 2000) rağmen neoklasizmin halen disiplindeki baskın konumunu devam ettirmesidir. İktisattaki çeşitlenme görünüştedir. Detaylı bir tartışma için bkz. Boettke (2010); Dow (2008). Ayrıca Divitçioğlu, Marksist geleneğe uygun olarak neoklasizm için ana akım veya ortodoksi kavramlarından ziyade 'bayağı iktisat' terimini tercih etmektedir.

içerdiği ifade edilmektedir.⁵ Buradan Divitçioğlu'nun analitik yaklaşımının uygulama alanı şeklinde değerlendirilecek tarih ve antropolojiye geçilecektir. Ardından bu sürecin doğal sonucu olan metodolojik emperyalizm kavramından bahsedilecektir. Bu durumun Divitçioğlu'nun düşüncesine büyük oranda bir kısıt getirdiği belirtilecektir. Kurduğu modelleri ve kullandığı matematiksel sembolleri, toplumun tarihini (özellikle de Türk tarihini) anlamaya çalışan evrensel, nötr ve renksiz aygıtlar olarak görmesine rağmen bunun böyle olmadığı aşıkardır.⁶ Ana akım iktisat, geliştirdiği modellerle Batı düşüncesinin gelişimini teknik ve araçsal bir formda sürdürmektedir. Bu nedenle ana akım iktisat içinde ortaya çıkan modeller, evrensel ve nötr aygıtlar olmaktan ziyade Batı düşüncesinin natüralist temellerinin yansımalarıdır.⁷ 20. yüzyılda mantıksal-formel modeller yoluyla Batı düşüncesi teknik ve araçsal bir forma evrilmiştir. Aynı zamanda ilgili teknik ve araçsal form, iktisat disiplini eliyle tüm insan etkinliklerini açıklamaya çalışan bir niteliğe bürünmüştür. Ana akım iktisat içerdiği modellerle Batı düşüncesinin natüralist görünümünün güçlü bir temsilini sunmaktadır.

Son olarak elinizdeki çalışma, Divitçioğlu'nun bütün eserlerinin içeriğini irdelememektedir. Bunun aksine iktisatla başlayıp tarihsel antropolojiyle devam eden eserlerine sinmiş analitik yaklaşımın düşünsel köklerini açığa çıkarmayı hedeflemektedir.

İktisat ve Analitik Akıl Yürütme

Bir iktisatçı olarak Divitçioğlu'nun akademik kariyerinin başlarında meşgul olduğu temalar neoklasik iktisat, Marksizm ve Cambridge okuludur. Neoklasik iktisada eleştirel açıdan yaklaşmış, Marksizm ile Cambridge okulunu ise neoklasizmin karşısına koymuştur (Divitçioğlu, 1975; Divitçioğlu, 1982). Ancak neoklasizmi eleştirirken onun analitik çerçevesini kullanmaktan da vazgeçmemiştir. Neoklasik iktisat ile Marksizm taban tabana zıt görülseler de Divitçioğlu'nun analitik akıl yürütmesinde bir şekilde aynı çizgide buluşmuşlardır. İlgili ortaklığın zeminini, ana akım iktisadın matematiksel sembollerden beslenen mantıksal-formel modelleri oluşturmaktadır.

5 Neoklasik iktisat ve Marksist teori, ana metodolojik araç olarak denge analizinde hemfikirlerdir. Denge, bireysel ya da kolektif aktörlerin hareket tarzlarını değiştirmedeği bir dünya durumudur. Çünkü diğerlerinden beklenen tepki verildiğinde hiç kimse daha iyi durumda olamaz. Denge dışındaki eksik tüketim, aşırı üretim veya ücret baskısı durumları Marksist teori tarafından kabul edilse bile, bunlar her zaman dengeye göre tanımlanır ve analiz edilir (Przeworski, 1985: 398).

6 İktisatçılar kullandıkları modeller sayesinde icra ettikleri bilim dalının diğer sosyal bilimlere üstünlük sergilediğini düşünürler. 20. yüzyılın ortasında iktisadın mantıksal-formel analitik modellerinin oluşması, diğer sosyal bilimlere göre iktisadın doğa bilimlerine en yakın sosyal bilim olarak addedilmesine neden olmuştur.

7 Batı sosyal düşüncesinin neredeyse bütün yönlerine natüralizmin sirayet ettiğine ilişkin bkz. Clark (1992).

Divitçioğlu, neoklasik iktisada Marksist teorinin iç tutarlılığına öncelik vererek karşı çıkmıştır. Neoklasik iktisatla bizzat bu disiplinin kendi araçlarıyla hesaplaşmaktan kaçınmamıştır. Bu araçların başında matematik gelmektedir. Fakat Divitçioğlu, matematiksel olgularla, nicel veya kantitatif verilerle, istatistiklerle ilgilenmemiştir. Matematiğin tamamında sembollerle çalışmıştır (Ekşigil, 2021: 47-48). Aslında Divitçioğlu'nun söz konusu girişimi 1980'li yıllarda bir grup sosyal bilimci tarafından yürütülen 'analitik Marksizm' veya 'rasyonel seçim Marksizm'i yaklaşımına benzetilebilir. G. A. Cohen, John Roemer, Jon Elster, Adam Przeworski, Robert Brenner, Philippe Van Parijs, Robert Vander Veen, Pranab Bardhan, Hillel Steiner, Samuel Bowles ve Eric O. Wright gibi sosyal bilimciler matematikle beraber analitik felsefenin araçları olan sembolik mantık, rasyonel seçim teorisi ve oyun teorisinden yararlanarak Anglosakson akademik dünyada Marksizm'e yeni bir soluk kazandırmaya çalışmışlardır (Ekşigil, 2021: 48; Wright, 1995: 13).

Analitik Marksizm'in açıklama mekanizması ile bilimde netlik ve kesinlik arayışı, Divitçioğlu'nun tarihsel olguları formelleştiren bilim perspektifine oturmaktadır. Analitik Marksizm, teorinin hazırlanmasında ve araştırmanın yürütülmesinde geleneksel bilimsel normlara bağlıdır. Sistemik kavramsallaştırmanın yanında Marksist teorinin merkezinde yer alan kavramların öneme vurgu yapar. Birbirine bağlı kavramların mantıksal tutarlılığına dikkat eder. Argümanlar ister açıklayıcı teorilerin inşasındaki nedensel süreçlerle ilgili olsun, ister normatif teorilerin inşasındaki mantıksal bağlantılar hakkında olsun, kavramları birbirine bağlayan teorik argümanlardaki adımların belirlenmesini önemser. Hem açıklayıcı hem de normatif teorilerde bireylerin kasıtlı eylemlerine yer verir. Kısacası analitik Marksizm, 'gerçekçi' bir bilim görüşü olarak tanımlanabilecek 'bilim, dünyada deneyimlediğimiz ampirik olguları üreten mekanizmaları belirlemeye çalışır' görüşünü benimsemektedir (Wright, 1995: 14-15). Analitik Marksizm'e neo-klasik Marksizm de denebilir. Oyun teorisi Marksizm'i, post-post-klasik Marksizm veya rasyonel seçim Marksizm'i de diğer adlandırmalarıdır (Carling, 1995: 32-33).

Analitik Marksizm, Marksistlerin kapitalizme özgü olduğunu düşündükleri davranışı anlamak için mikro temeller sağlamaktadır. Analitik Marksizm için genel denge teorisi, oyun teorisi ve neoklasik iktisat tarafından geliştirilen modelleme teknikleri, kapitalizmin temellerini anlamaya ilişkin mükemmel araçlardır. Rasyonel seçim modelleriyle, Marksist iktisat görünüşte teleolojik iddiaların arkasında yatan mekanizmaları açıklamada oldukça ilerleme kaydetmiştir (Roemer, 1995). Divitçioğlu'nun perspektifi de tam olarak böyledir. İktisattan devraldığı mantıksal-formel modellerle Türk tarihini anlamaya çalışmıştır. Bu bakımdan Divitçioğlu'nun da analitik Marksizm'e

benzer bir çabasının olduğu söylenebilir. Matematiksel sembol kullanmaktan ve tarihsel olguları formelleştirmekten geri durmayan Divitçioğlu'nun tarih (+) yaklaşımı, neoklasik iktisatla Marksizm'i metodolojik temelde buluşturan analitik Marksizm'in bilim kavrayışını andırmaktadır. '*Oyun Teorisi*' Bağlamında Celali İsyancıları (1596-1611) adlı makalesi bunun tipik bir örneğidir. Celali İsyancıları'nda tarih (+) kavramının artışıyla ilgilendiğini belirtmiştir. Devletle halkın birlikte yaptıkları kolektif eylem işbirliğiyle sonuçlanmıştır. Bu durumda Pareto Optimumuna erişilmiş ve sistem rasyonel olmuştur. Aksi durum irrasyoneldir ve Pareto Optimumu altıdır (Divitçioğlu, 1999: 6). Görüldüğü üzere Divitçioğlu, matematiksel iktisatta kullanılan 'mahkûmlar açmazı' parabolünü Osmanlı tarihinin mühim bir hadisesini anlamaya çalışmak için modellemiştir. Akıl yürütme ve metodoloji iktisattan, bilgiler tarihten alınarak Osmanlı tarihine ilişkin bir mesele çözümlenmeye çalışılmıştır. İktisatçı olarak meseleye yaklaşmıştır.

İktisat kariyerinde teorik olarak neoklasizm, Marksizm ve Cambridge Okulu arasında ayrımlar yapmış olmasına rağmen iktisat dışı tüm düşünce yolculuğu boyunca ana akım neoklasik iktisadın analitik yaklaşımını korumuştur. Başka bir deyişle Divitçioğlu, iktisadi tartışmalara neoklasik iktisat eleştirisini, Sraffa'yı, Marx'ı ve Marxist iktisadı dâhil etse de formalizmi tereddütsüz sahiplenmiştir (Alada, 2022). Hatta *Kök Türkler* eserinde kurduğu modelin 'tarihsel' olmadığını iddia etmiştir (Divitçioğlu, 1987: 9). Bu bakımdan Divitçioğlu'nun tarihsel olgulara yönelik yaklaşımını büyük oranda şekillendiren esas etkenin ana akım neoklasik iktisat biliminin 20. yüzyılın ortalarında biçimlenen analitik akıl yürütmeye kurduğu mantıksal-formel modellerin olduğu söylenebilir.

Ana akım neoklasik iktisadın 1940'lardan sonra katı bir bilim olma arayışına Paul Samuelson ciddi bir biçimde yön vermiştir. 20. yüzyılın ortalarında Samuelson tarafından geliştirilen piyasa başarısızlığı teorisi, Adam Smith'in 'görünmez el' önermesinin hangi kesin koşullar altında başarısız olduğunu göstermeye çalışmıştır. Pozitif ve negatif dışsallıklar, bedavacılık, dışlanabilirlik, rekabetsizlik ve benzeri fikirler, Samuelson'un hem teorik bir iktisatçı hem de en az iki nesil üniversite iktisat öğrencisi için önde gelen ders kitabı yazarı olarak gösterdiği çabalar, iktisatçıların günlük dilinin bir parçası haline gelmiştir. Samuelson, iktisadi tartışmalardaki belirsizliği ortadan kaldırmak için matematiksel formalizmin katılığının, ekonomik analizin daha az bilimsel olan önceki çağının edebi belirsizliğinin yerini alması gerektiğini savunmuştur (Boettke, 2010: 35).

1950'den sonra iktisadın hemen hemen her alanına Samuelson dokunmuştur. Samuelson'dan sonra metot ve metodoloji, Adam Smith'ten bu yana geçen bir buçuk yüzyıldaki politik iktisat düşünürleri tarafından tanınmaz hale gelmiştir. Hem orijinal Keynesyen gelir-harcama modeli hem de daha sonraki neo-Keynesyen IS-LM modeli, tasarruf ve yatırım arasındaki bağlantının nasıl koptuğunu ve kendi kendini düzenleyen bir piyasa ekonomisinin kişisel çıkar davranışını kamu yararına dönüştüren klasik politik iktisat görüşünü artık sürdürülemez hale geldiğini göstermek için geliştirilmiştir. Bu model, Milton Friedman gibi düşünürlerin meydan okumalarına karşın, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde iktisadi düşünceye egemen olmuştur. Klasik politik iktisadın merkezi önermesine olan inancın kaybolmasıyla eş zamanlı olarak iktisatçılar, piyasa ekonomisinin yalnızca makroekonomik istikrarsızlığa değil, aynı zamanda çeşitli piyasa kusurlarının neden olduğu tekelci istismara ve diğer mikro ekonomik verimsizliklere de yatkın olduğunu gösteren modeller geliştirmişlerdir. Genel rekabetçi denge modelinin piyasa ekonomisinin sonuçlarını taklit ettiği söylenemez. Ancak model bir politika aracı olarak hizmet edebilir. Abba Lerner ve Oskar Lange gibi iktisatçıların yazılarında, piyasa ekonomisinin herhangi bir merkezi yön (görünmez el) olmadan başardıklarını temsil etmek için geliştirilen model, iktisadın devlet tarafından yönlendirilmesi için yol gösterici bir araca, hükümet planlamasının görünen eli haline getirilmiştir.⁸ Bunun üzerine iktisat, ticari hayatın ampirik gerçekliği üzerine düşünen felsefi bir disiplinden, aydınlanmış politika yapıcılar tarafından toplumsal bir kontrol aracına dönüştürülmüştür (Boettke, 2010: 35).

Lerner *Kontrol Ekonomisi (the Economics of Control)* kitabını yazmış, Samuelson doğrusal programlamayı iktisada yerleştirmiş, William Baumol, yönayem araştırma uygulamalarını daha da geliştirmiş ve Leonid Hurwicz gibi bazı iktisatçılarsa 'mekanizma tasarımı' adlı bir alanda çalıştıklarını iddia etmişlerdir. Kısacası 1940'lardan 1970'lere kadar, bütün iktisat disiplini bir sosyal kontrol aracına dönüştürülmüş ve iktisat metodolojisi bu yeni amaca uygun hale getirilmiştir. Tahmin ve kontrol amacına uymayan metotlar, modern çağdan daha az bilimsel addedilen geçmiş dönemin kalıntıları olarak reddedilmiştir (Boettke, 2010: 36).

1950'lerde iktisat içinde yaygınlaşan bu tavır, Divitçioğlu tarafından sahiplenilmiştir. Ana akım neoklasik iktisada eleştirel bir pozisyon alınmasına rağmen denge, optimizasyon, etkinlik, girdi-çıktı analizini benimsemiştir. Aynı

8 Hesaplama tartışmalarında Lerner ve Lange, neoklasik iktisadın genel denge çerçevesini kullanarak sosyalist bir sistemde rasyonel iktisadi planlamanın olabilirliğini göstermeye çalışmışlardır. Ludwig von Mises ile Friedrich A. Hayek ise hesaplama tartışmalarında neoklasik iktisat ve sosyalizmin birlikteliğinden ötürü neoklasizme mesafelidirler. Detaylı bir tartışma için bkz. Adaman ve Devine (2022); Boettke (1998).

zamanda ahistorik ve asosyal bir kapsamda ve matematiksel iktisadı yoğun bir şekilde kullanarak elde edilen yaklaşıma ulaşmıştır (Alada, 2022: 3).⁹ Tarih ve antropolojiye 1940'lardan 1970'lere değin dönüşen söz konusu aksiyomatik iktisat metodolojisiyle yaklaşmıştır. İktisattaki mantıksal-formel modellerle yumuşak addettiği tarihi sertleştirmeye çalışmıştır. Böylece tarih ve antropolojideki belirsizlik, ana akım neoklasik iktisadın kesinliğiyle giderilmiştir.

İktisadiyattan Tarihistan'a: Analitik Akıl Yürütmenin 'Üstünlüğü'

Divitçioğlu'nun kariyerinde yapmak istediği tarihi sertleştirmek veya formelleştirmektir. Bununla 'yüksek teori' oluşturmayı hedeflemektedir (Ekşigil, 2021: 49). Yüksek teoride iktisat başta olmak üzere tarih ve antropoloji birleşmiştir. Bunun için iktisattan alınan mantıksal-formel modellerle döngüsel olan tarih, antropoloji artı bir şey olur (Divitçioğlu, 1992: 22). Uzun ve döngüsel olan tarihi, durağan antropolojiden yardım olarak nedensellik analiziyle evrensel bir bilim dili oluşturur. İktisadın mantıksal-formel modelleri olmadan bunun gerçekleşmesi imkansızdır. Belirsizliğin kesinliğe dönüşmesinin yegâne yolu budur.

Başka bir deyişle tarih (+) şeklinde bir adlandırmayla ilgili sertleştirmeyi yaptığını düşünür. Divitçioğlu'na göre sosyal bilimler alanında iktisat en katı, tarih ise en yumuşak disiplindir. Divitçioğlu gibi kökeni iktisatçı olan kişi, bu yumuşaklığın sertleşmesi gerektiğine inanmıştır. Bu bakımdan Divitçioğlu, genel Türk Tarihi hakkında 'yüzen bilgileri' toparlarken tarih metodolojisini ihmal etmemiştir. Türk tarihini 'alaturka' anlatı¹⁰ ve hikâye etmekten kurtarmak istemiştir. 1980'lerde yardımına antropolojik tarih yetiştirilmiştir. Antropoloji de yumuşak bilim olmasına rağmen kullandığı kavramlar, kategoriler ve bunlar arasındaki yapılar, fonksiyonlar onu daha bilim yüklü yapmıştır (Divitçioğlu, 2001: 37). Ona göre iktisat gibi sosyal bilim yanında bilim niteliğine erişememiş olan tarihin, geçmiş çağlarda yaşamış toplumları mükemmel anlaması mümkün değildir (Divitçioğlu, 1987: 18).

Divitçioğlu'nun iktisatla başlayıp tarihten antropolojiye uzanan katı bilim tasavvurunun çerçevesini belirleyen mantıksal-formel modeli şu şekilde meydana gelir: Tarih biliminde yapay olarak kurulan bazı *ideal tiplerin*, benzer olgular arasında yapılan *mukayeseler* sonucunda elde edilen ortak imgelerin ve

9 Dinç Alada'ya göre (2022) Divitçioğlu'nun iktisat eleştirilerinde kesinliği ön planda tutuşu nedeniyle Marx ve Marksizm üzerine erken yazılarında toplumsal felsefeye açık tavrı zaman içinde ortadan kalkmıştır. Aslında Divitçioğlu'nun erken yazılarında toplumsal felsefeye açık tavrının olduğu da şüphelidir. Çünkü Sabri Ülgener'in (2006: 177-178) yerinde eleştirileriyle bakılırsa burada da büyük bir açmaz vardır. Marksizm'in 'bilimselliğe' olan iman ve itikat karışımından Divitçioğlu da nasibini almıştır.

10 Divitçioğlu anlatının tarih bilimini yumuşak bir niteliğe büründürdüğünü iddia etse de katı bir bilim olan iktisadın da anlatılardan etkilendiğine ilişkin karşı iddialar vardır. Bkz. Shiller (2021).

evrensel adıyla tanınan insancıl olgularla simgelerin herhangi formel modelin önermelerini oluşturmaktadırlar. Bunlar formel modelin önermeleri olarak genelimsi hipotezlerdir (Divitçioğlu, 1992: 20). Divitçioğlu, genelimsi hipotezlere ulaştıktan sonra tarihsel antropoloji modeline, tarihte hikâye etmenin mantıksal izleğini aksatmamak için açıklama üzerine anlamayı yedirmektedir (Divitçioğlu, 1992: 28).¹¹ Böylece Divitçioğlu, mantıksal-formel model yaklaşımıyla 19. yüzyıldan bu yana devam eden açıklamaya dayanan doğa bilimi ile anlamaya dayanan sosyal bilim ayrımını gidermeye çalışmıştır.¹² Ancak Paul Ricoeur tarafından geliştirilen çağdaş hermeneutik yaklaşıma veya Hans-George Gadamer'in yaptığına saygı duymakla birlikte ona uzak olduğunu, formel olmayan bir şeyi hiç anlamadığını ve bir şeyi anlaması için formelleştirmesi gerektiğini de belirtmiştir. Kafadaki kavramlaşmış düşüncelerin birbirlerine bağlanıp bir yapı oluşturmaları ve yapı dediğiniz zaman ister istemez formel bir şeyden söz ettiğini dile getirmiştir. 'Hiçbir iktisatçıyı sosyal bilimlerde açıklamanın tersi olarak kabul edilen anlama metodunun doğru olduğuna ikna edemezsiniz' diye de eklemiştir (Ekinci ve Güldağ, 2013: 174-175).

Divitçioğlu, Alman düşüncesinin bir yansıması olan hermeneutik yaklaşımdan haberdar olmakla birlikte düşüncesini, baştan ayağa iktisat biliminden kaynaklı analitik düşünce yönlendirmiştir. Fransa'da doktora yaparken Amerika'ya gitmiş ve oradan yeni teorilerle dönerek Fransa'da o dönemler pek bilinmeyen matematiksel bir tez yazmıştır.¹³ Aynı zamanda 1960'ların başında Cambridge'e misafir hoca olarak giderek orada da 'yüksek teori' (*high theory*) ile meşgul olmuş ve iktisatçılığını perçinlemiştir (Akat, 2001: 50). Bu iki hadise neticesinde analitik akıl yürütmeyi benimseyerek neredeyse bütün

11 Divitçioğlu'nun açıklama üzerine anlama girişimi, doğa bilimi ile sosyal bilim arasında üçüncü bir yol olarak eleştirel realistler tarafından geliştirilen anti-pozitivist natüralizmi andırır. Natüralizmin bu türü, hem doğa bilimleri hem de sosyal bilimlerin uygun ve az çok özgün metodlarının altında bulunabileceği bir bilim açıklamasını savunur (Bhaskar, 2015: 113). Ancak Divitçioğlu'nun düşünce serüvenine bakıldığında, görünüşte bir benzerliğin dışında bu tarz bir anti-pozitivist bilim perspektifiyle herhangi bir bağ kurmak zordur. Çünkü Divitçioğlu formel ve bilim yüklü 'antropolojik tarih' yorumuyla (Ekinci ve Güldağ, 2013: 175) formalizmde ısrarcıdır. Yumuşak bir natüralizme bile kapıları kapamıştır.

12 Hatta bu tavrından ötürü Divitçioğlu'nun çoklu düzeyde bir metodoloji yaklaşımından yana olduğu belirtilmiş ve Marksist olmasına rağmen tekçi diyalektik metodu terk ettiği için eleştirilmiştir (Ergun, 2014: 86). Fakat bu çalışmanın iddiası aksi yöndedir. Divitçioğlu, iktisat biliminden kaynaklı mantıksal-formel model yaklaşımıyla analitik metotta kararlıdır. Bu nedenle Karl Popper'e, Weber ile Gadamer'e veya yapısalcılığa yer yer atıflar yapsa da tek bir metodolojide karar kılmıştır. O da iktisat biliminden türetilen mantıksal-formel modellemedi.

13 İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktisat bilimi hızlı bir şekilde Amerikanlaşmaya başlamıştır. Bu, büyük ölçüde, yaygın olarak tanınan analitik ve metodolojik standartların oluşturulmasıyla ilişkili bir süreçtir. Bunda İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerikan ekonomisinin yükselişinin yanında Amerika'nın önde gelen siyasi ve ekonomik rolü ile Amerikalıların pragmatik ve teknolojik yönelimini yansıtmaktadır. Aynı zamanda yüksek derecede uzmanlık ve uygulamalı çalışmalarda tekniğe daha fazla vurgu ile karakterize edilen ulusal bir ekonomik araştırma tarzı öne çıkmıştır. Araştırma odaklı üniversitelerde oldukça gelişmiş lisansüstü eğitim programlarının ortaya çıkması bu süreçte belirleyici bir rol oynamıştır (Hagemann, 2011: 644).

kariyeri boyunca sosyal meseleleri formelleştirmeye girişmiştir. Çünkü Divitçioğlu'nun doktora eğitimini aldığı ilgili dönemde iktisatçılık mesleği bunu gerektirmektedir. Aslında ana akım neoklasik iktisatla birlikte neredeyse tüm sosyal bilimlerde 1950'lerin ortalarından 1970'lerin ortalarına kadar sistemler ve modelleme ile ilgili bir heves görünmüştür. 'Evrensel insan' ile 'formel ve araçsal aklın idealleştirilmesine' yaygın bir inanç oluşmuştur. Sistematik teori ve formel modellemenin gelişmesiyle prosedürel mantığa¹⁴ duyulan hayranlık artmıştır. İlgili 'yüksek modern sosyal bilim' (*high modern social science*), 1970'lerin ortalarında bir kriz yaşamışsa da ana akım neoklasik iktisat için bu söz konusu değildir. İktisatçılar modellemeyi terk etmemişlerdir (Backhouse ve Cherrier, 2017: 7). Divitçioğlu'nun hermenetüik yaklaşıma yaptığı birkaç küçük değini dışında tarihi ve antropolojik meselelerde düşüncesini kuşatan esas etken, ana akım neoklasik iktisadın mantıksal-formel modelleri oluşturmasını sağlayan analitik akıl yürütmedir. Bununla hem gerçek anlamıyla bilim yaptığını hem de tarih ve antropoloji gibi daha 'yumuşak' karakterli alanları evrensel bir bilimsel yapıya kavuşturduğunu düşünür. Açıklama içinde anlama gibi bir modelle iktisat, tarih ve antropolojiyi birleştirir gibi görünse de nihayetinde yaptığı şey iktisattır. Almış olduğu iktisat eğitimi neticesinde oluşan analitik akıl yürütmeyle diğer bilim dallarına yaklaşımıştır. Böylece 'gerçek' bir bilim icra ettiğini düşünmüştür. Bu bağlamda Divitçioğlu da 'gerçek' bir iktisatçı kafasıyla hareket etmiştir.

İktisatçıların nazarında icra ettikleri disiplin, kullandığı analitik tekniklerin yaygınlığı ve başarısıyla diğer sosyal bilimlere nazaran doğa bilimlerine en yakın olan 'gerçek' bir bilimdir. Hatta kullandığı analitik tekniklerden ötürü 1945 sonrasında diğer sosyal bilimlere üstünlük de elde etmiştir (Fourcade vd., 2015). Diğer sosyal bilimlere etkilemeye başlamıştır. Metodolojik emperyalizm olarak anılan bu durum, Divitçioğlu'nun akıl yürütmesine oldukça benzemektedir. Divitçioğlu, iktisadın kafasını toparlayıp ona düşünmeyi öğrettiğini belirtmiştir. Teorik düşünce ve ona paralel metodoloji üretme, iktisattan edinilerek yapılmıştır (Akat, 2001: 68). Söz konusu teorik düşünce ve ondan türeyen metodolojiyle 1945 sonrası metodolojik emperyalizm olarak ifade edilen ana akım neoklasik iktisadın diğer sosyal bilimlere metot ihracına benzer bir yaklaşımı, Divitçioğlu Türk tarihine ve antropolojik olgulara uygulamıştır.

14 Divitçioğlu, matematik ve mantığı o kadar içselleştirmiştir ki tarihçilerin matematik ve mantık bilmediklerinden ötürü şahsı tarafından savunulan mantıksal-formel metodolojiye karşı çıktıklarını düşünmektedir (Akat, 2001: 53).

Analitik Akıl Yürütmenin 'Doğal' Neticesi: Metodolojik Emperyalizm

Metodolojik emperyalizm, iktisat dışındaki diğer sosyal bilimlerin iktisadileşmesi veya toplumsal yaşamı anlamaya çalışan teorik girişimlerin iktisadi bir perspektifle hareket etmesidir. Diğer bir deyişle, iktisadi analiz konusunun kendi geleneksel sınırlarının ötesine doğru genişlemesidir (Fine ve Milonakis, 2014: 30). İktisat, kendisine kesinlik veren üç özelliğiyle diğer sosyal bilimlere cezbeder, onları hâkimiyeti altına almaya çalışır ve 'evrensel' bir bilim dili geliştirir. Bunlar; bireylerin maksimize edici davranışlar sergilemesi, dengenin fizik bilimi gibi iktisadi teorisinin merkezinde yer alması ve etkinliğin (*efficiency*) önemidir (Lazear, 2000: 100). Söz konusu özelliklerle iktisat, fizik gibi katı ve 'gerçek' bir bilim görünümüyle diğer sosyal bilimlerden nitelik olarak ayrılır ve onları kendi izinden gitmeye zorlar.

Bu bakımdan üç özelliğiyle iktisat yayılmacı bir nitelik kazanmış ve bunda da başarılı olmuştur. Tüketici teorisi, firma teorisi, piyasalar, makro iktisadi aktivite gibi geleneksel araştırma alanlarının ötesine taşınarak bütün sosyal davranışları açıklamaya başlamıştır. İktisadi olmayan konular iktisadın araç ve metotlarıyla izah edilmeye çalışılmıştır (Lazear, 2000: 103). İktisadın diğer sosyal bilimlere literatür aktarması ve artan sayıda uzman oluşturmaya yetecek ölçüde yayılması dört şekildedir. Birincisi, iktisadi analizin yasal kurallara ve yasal kurumlara uygulanması olarak hukuk ekonomisidir. Hukuk ekonomisinin öncü isimleri Aaron Director, Ronald Coase ve Richard Posner'dir. İkincisi, 'yeni' iktisat tarihidir. Yeni iktisat tarihinin en etkili ismi Robert Fogel'dir. Üçüncüsü, sosyal yapı ve davranışın iktisadi analizidir. Burada başlıca konular suç, ırk ayrımcılığı, evlilik ve boşanma, doğurganlık ve aile olmuştur. Suç alanında Beccaria ve Bentham gibi önemli selefleri olmasına ve doğurganlık alanında Malthus biraz ilgi görmesine rağmen bu alanı Gary Becker oluşturmuştur. Sonuncusu, iktisadi hayatın düzenlenmesi de dâhil olmak üzere politikanın ekonomik analizidir. Politik partiler açısından öncü isim Anthony Downs'tur. Anayasal tasarımdaki öncüler ise kamu tercihi okulunun kurucuları James Buchanan ve Gordon Tullock'tur (Stigler, 1984: 303-304).

Ana akım neoklasik iktisadın İkinci Dünya Savaşı sonrası yayılım ve etki gücü, sadece söz konusu dört alanla sınırlı da değildir. İktisatçılar, kişisel çıkar maksimizasyonu, bireylerin tercihlerini açıklamak üzere benimsedikleri rasyonel seçim teorisi ve bu ikisi üzerine kurguladıkları mantıksal-formel modellerin öz güveniyle bütün insan faaliyetlerini açıklayan araçlar geliştirdiklerini düşünmektedirler. Özellikle Becker, neoklasik iktisadın analitik araçlarını eğitim, aile, suç ve bağımlılık gibi bir dizi ekonomik olmayan meseleye

uygulayarak iktisadın yayılcı gücüne liderlik etmede önemli bir rol oynamıştır (Fine, 2000: 12-13). Hatta Becker (1990: 39-40), rasyonel seçim teorisiyle yaptığı'nın 'iktisadi emperyalizm'in iyi bir örneğini sergilediğini düşünmektedir. Ona göre rasyonel seçim teorisi çok güçlü bir silahtır. Sosyal bilimlerde hemen her şey rasyonel seçim teorisiyle çözülmese de rasyonel seçim teorisi sosyal bilimlerdeki pek çok sorunun çözümüne katkıda bulunmuştur.

Becker tarafından iktisat biliminden kaynaklı metodolojik araçların sosyal bilimlerde birçok sorunun çözümüne katkı sunacak şekilde önerilmesi, 'bilinçli' bir tercihin neticesinde olmasa da Divitçioğlu'nda karşılık bulmuştur. Divitçioğlu'nun mantıksal-formel modelleri tarih ve antropoloji bilimlerini anlamak için kullanması, ilgili metodolojik emperyalizme örnek teşkil eder. Eserlerinde Pareto Optimumu, rasyonalite ve matematiksel sembollerin yoğun kullanımına dayanan analitik akıl yürütmeye genel Türk tarihinin ele alındığını göstermektedir. İlk bakışta disiplinler arası gibi gözükse de bu durum iktisat, tarih ve antropoloji gibi bilimlerin birbirlerine değen kesişim noktalarına dair sosyal bir teori geliştirildiği anlamına gelmez. Yapılan şey, tarihsel antropoloji olarak görünse de özünde iktisattır. Zaten Divitçioğlu, yayımlandığı dönemde entelektüel çevrelerde oldukça ses getiren *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*¹⁵ adlı eserinin ne bir tarih araştırması ne de bir iktisat tarihi araştırması olduğunu söylemiştir. Aksine eserinin bir iktisat araştırması olduğunu belirtmiştir (Divitçioğlu, 1981: 11). Bu nedenle Divitçioğlu'nun disiplinler arası bir kaygısı ve toplumsal felsefeye kapı aralamak gibi bir önceliği olmamıştır. Üzerinde emek verdiği iktisat, tarih ve antropoloji alanlarındaki tezleri, modelleri, soruları ve çözümlerinin, bütünleştirici bir toplumsal gerçekliğe odaklanan felsefe ile bağı kurulmamıştır (Alada, 2022). Toplumsal düşünce süreçlerine de kapı kapamıştır. Divitçioğlu özelinde müşahade edilen söz konusu durum sadece ona özgü de değildir. 1945 sonrası bütün sosyal bilimcileri bekleyen bir 'tehlike'dir. Tehlike, 20. yüzyılın ortalarından sonra kurumsallaşan ana akım neoklasik iktisatla birlikte topyekûn tüm sosyal bilimlerin teknikleşmesi ve toplumsal düşünceye açık entelektüel bakış açılarını yitirmeleridir. Başta iktisat olmak üzere sosyal bilimlerin Amerikanlaşması neticesinde formalizme doğru yönelmeleridir.

15 Altuğ Yalçıntaş (2022: 50), Divitçioğlu'nun *Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT)* tartışmalarında iktisadi gelişme modellerine dâhil edilmemiş coğrafya gibi değişkenlere dikkat çekerek kurumsal politik iktisat metodunu kullandığını iddia etmiştir. Ancak bu çalışma aksi kanaattir. Çünkü Divitçioğlu, ana akım iktisadın analitik akıl yürütmesinden türettiği mantıksal-formel modelleri tamamen içselleştirmiştir. Bir şeyi anlaması için formelleştirme girişiminde bulunmasını ısrarla vurgulaması bunun sonucudur. Ayrıca Divitçioğlu'nun benimsediği formalist iktisadın arkasında analitik felsefe bulunurken kurumsal iktisat felsefi olarak pragmatizm kökenlidir (Mirowski, 1987).

İktisattan tarih ve antropolojiye doğru orijinal gibi gözükten ilgili girişim, Divitçioğlu'nun düşüncesine büyük oranda bir kısıt getirmiştir. Çünkü iktisadın 20. yüzyılın ikinci yarısından sonraki tecrübesi bir sosyal bilimden ziyade 'sosyal fiziği'¹⁶ andırmaktadır. Sosyal fizik olarak mekanikleşen ve kontrol mekanizmasına dönüşen iktisat biliminin giderek sosyal meselelerden kopuşu ve gerçek dünya sorunlarından uzaklaşması, düşünsel bir yoksullaşma anlamına gelmektedir. Bu durumla iktisatçılar da basit birer teknisyene dönüşmüşlerdir. İktisadın bir önceki adlandırması olan politik iktisat, insan doğasının anlaşılmasından toplumsal kurumların oluşumuna dair geniş soruşturmalarıyla zengin bir art alanına kavuşurken onunla meşguliyette bulunan düşünürlere ise kamusal entelektüel olma hüviyeti kazandırmıştır. Fakat sosyal fiziğe dönüşen ana akım neoklasik iktisat biliminin böylesi bir düşünsel ufku yoktur. İnsan doğasını sadece kişisel çıkarın maksimizasyonu bağlamında yorumlayıp bu tartışmayı hızlıca geride bırakırken toplumsal kurumları ise irrasyonel davranışları besleyen yapılar addederek analiz dışı tutmaktadır.¹⁷ Haliyle 20. yüzyılın ikinci yarısı iktisat biliminin tecrübe ettiği aynı düşünsel yoksullaşma, analitik akıl yürütmeye bilim icra eden iktisatçı Divitçioğlu'nun da başına gelmektedir.

Sonuç

Türk iktisadi düşünce tarihine ilkin 'iktisatçı', daha sonra 'tarihçi' ve 'antropolog' sıfatlarıyla katkılar sunan Sencer Divitçioğlu'nun düşünce uğraklarını analiz etmek bu çalışmanın başlıca amacıdır. İktisat, tarih ve antropoloji bilimleri kesişiminde eserler veren Divitçioğlu, bütün kariyeri boyunca iktisattan edindiği analitik düşünme biçimiyle hareket etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı ertesinde çeşitli analitik teknikler kullanarak katı ve 'kesin' bir bilim arayışındaki ana akım neoklasik iktisadın düşünce ufkunun daralması, söz konusu analitik teknikleri kullanan iktisatçılara da benzer bir tecrübe yaşattır. Başka bir deyişle analitik akıl yürütme neticesinde mantıksal-formel modelleri benimseyen iktisatçılar, sosyal teoriden uzaklaşmışlardır. Aynı durum Divitçioğlu için de geçerlidir. Divitçioğlu'nun iktisat, tarih ve antropoloji bilimleri bağlamında yürüten akademik serüvenini, geniş ufuklu bir entelektüel iktisatçının sıra dışı bir kariyeri olarak değerlendirmek güçtür. Ana akım iktisadın teknik araçları ve kesinlik arayışı, Divitçioğlu'nun

16 Philip Mirowski (1991: 3), ana akım neoklasik iktisadı sosyal fiziğe benzeterek ele alır. Hatta bu benzerliğin başlangıcını, İkinci Dünya Savaşı sonrası gibi geç bir tarihte değil, 19. yüzyılın ortalarında yapar.

17 Belki ana akım neoklasik iktisat içinde bu durumun istisnasını 1970'lerden sonra gündem olan yeni kurumsal iktisat oluşturmaktadır. Yeni kurumsal iktisat, ana akım neoklasik iktisada kurumları dâhil ederek iktisadi teoriyi krizden çıkaracak teorik bir atılım gerçekleştirmiştir.

düşüncesini baştan sona kuşattığından entelektüel dünyası, geniş ufuklu bir düşünce atılımı sunmamaktadır.

Netice itibariyle Divitçioğlu'nun iktisattan tarih ve antropolojiye uzanan mantıksal-formel modelleri içeren analitik yaklaşımı, ister analitik Marksizm'e ister Becker'in yaptığı gibi metodolojik emperyalizme benzetilsin, sonuç değişmeyecektir. Her iki durumda da iktisattan edinilen formalistlik düşünme biçimi, iktisat dışında ilgilendiği tüm disiplinlere hâkim konumdadır. Bir şekilde onları ana akım neoklasik iktisadın analitik akıl yürütmesiyle ele almaktadır. Divitçioğlu, herhangi bir meseleyi formelleştirerek anladığını iddia edip evrensel bir bilim dili geliştirdiğini düşünse de sanılanın aksine bu bir düşünce kısıtıdır. Divitçioğlu'nun bütün düşünce yolculuğu boyunca, ana akım neoklasik iktisattan mülhemle diğer sosyal bilimlere ve çağdaş kapitalizmin izah edilmesinde geniş entelektüel imkânlar sunan sosyal teoriye kapalı bir akıl yürütmenin tercih edildiği dikkatten kaçmamalıdır.

Kaynakça

- Adaman, F. ve P. Devine (2022), Revisiting the Calculation Debate: A Call for a Multiscale Approach, *Rethinking Marxism*, 34 (2): 162-192
- Akat, A. S. (2001), Sencer Divitçioğlu: 'Benim Derdim Bilinmeyen Şeyleri Çözmek', *Cogito*, 26: 49-68.
- Alada, A. D. (2022), Disiplinlerarasılık ve Toplumsal Felsefe İkileminde Bir Düşünür: Sencer Divitçioğlu, *Politik Ekonomik Kuram*, 6 (1): 1-8.
- Backhouse, R. E. ve B. Cherrier (2017), The Age of the Applied Economist: The Transformation of Economics since the 1970s, *History of Political Economy*, 49: 1-33.
- Becker, G. (1990), Gary S. Becker, Richard Swedberg (Ed.), *Economics and Sociology, Redefining Their Boundaries: Conversations with Economists and Sociologists* (pp. 27-46), Princeton: Princeton University Press.
- Bhaskar, R. (2015), *Gerçekliği Geri Kazanmak: Çağdaş Felsefeye Eleştirel Bir Giriş* (çev. Beyza Sumer Aydaş), Ankara: NotaBene Yayınları.
- Blaug, M. (2003), The Formalist Revolution of the 1950s, *Journal of the History of Economic Thought*, 25 (2): 145-156.
- Boettke, P. J. (1998), Economic Calculation: The Austrian Contribution to Political Economy, *Advances in Austrian Economics*, 5: 131-158.
- Boettke, P. J. (2010), Twentieth-Century Economic Methodology, Rhona C. Free (Ed.), *21st Century Economics: A Reference Handbook* (pp. 33-43), Los Angeles: SAGE.
- Carling, A. (1995), Rational Choice Marxism, Terrell Carver ve Paul Thomas (Ed.), *Rational Choice Marxism* (pp. 31-78), London: Palgrave Macmillan.
- Clark, C. M. A. (1992), *Economic Theory and Natural Philosophy*, London: Edward Elgar.
- Colander, D. (2000), The Death of Neoclassical Economics, *Journal of the History of Economic Thought*, 22 (2): 127-143.

- Colander, D., R. P. F. Holt ve J. B. Rosser (2004), The Changing Face of Mainstream Economics, *Review of Political Economy*, 16 (4): 485-499.
- Divitçioğlu, S. (1975), Bayağı İktisat, Cambridge Okulu ve Marksizm, *Birikim*, 5: 13-16.
- Divitçioğlu, S. (1981), *Aysa Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*, İstanbul: Ar Yayın Dağıtım.
- Divitçioğlu, S. (1982), Üretim, Değer ve Bölüşüm, İstanbul: Ar Basım Yayım ve Dağıtım.
- Divitçioğlu, S. (1987), *Kök Türkler: Kut, Küç ve Ülüg*, İstanbul: Ada Yayınları.
- Divitçioğlu, S. (1992), *Nasıl Bir Tarih?: Kök Türkler, Karahanlılar*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Divitçioğlu, S. (1999), Oyun Teorisi Bağlamında Celali İsyanları, *Kebikeç*, 7-8: 5-11.
- Divitçioğlu, S. (2001), *Ortaçağ Türk Toplamları Hakkında*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dow, S. (2008), Plurality in Ortodox and Heterodox Economic, *The Journal of Philosophical Economics*, 1 (2): 73-96.
- Ekinci, İ. ve H. Güldağ (2013), *Sencer Divitçioğlu Anlatıyor*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı.
- Ekşigil, A. (2021), *Sencer Divitçioğlu: Yaşamı ve Düşüncesine Dair Notlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ergun, D. (2014), *Yöntemi Geliştirmek: Türkiye'de Toplumsal Bilimlerde Yeniden Üretim Üzerine*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Fine, B. (2000), Economics Imperialism and Intellectual Progress: The Present as History of Economic Thought?, *History of Economics Review*, 32 (1): 10-35.
- Fine, B. ve D. Milonalis (2014), İktisat Emperyalizminden Acayip İktisada: İktisat ve Diğer Sosyal Bilimler Arasında Değişen Sınırlar (çev. Eren Kırmızıaltın ve Hüsnu Bilir), Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Fourcade, M., E. Ollion ve Y. Algan (2015), The Superiority of Economists, *Journal of Economic Perspectives*, 29 (1): 89-114.
- Hagemann, H. (2011), European Emigres and the 'Americanization' of Economics, *The European Journal of the History of Economic Thought*, 18 (5): 643-671.
- Lazear, E. P. (2000), Economic Imperialism, *The Quarterly Journal of Economics*, 115 (1): 99-146.
- Maki, U. (2005), Models Are Experiments, Experiments Are Models, *Journal of Economic Methodology*, 12 (2): 303-315.
- Mirowski, P. (1987), The Philosophical Bases of Institutional Economics, *Journal of Economic Issues*, 21 (3): 1001-1038.
- Mirowski, P. (1991), *More Heat Than Light: Economics as a Social Physics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Özveren, E. (2017), İster İstemez Karşılaştırmalı ve Dışa Bağımlı İktisadi Düşünce Tarihimiz: Gözlemler ve Sorunlar, M. E. Özgür, A. Duman ve A. Y. Kaya (Ed.), *Türkiye'de İktisadi Düşünce* (ss.13-48), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Przeworski, A. (1985). Marxism and Rational Choice. *Politics & Society*, 14 (4): 379-409.
- Rodrik, D. (2016), İktisadı Anlamak: İktisat Neden İşe Yarar, Ne zaman Yanlış Yapar ve Aradaki Farkı Nasıl Analayabiliriz (çev. Can Madenci), Ankara: Efil Yayınları.
- Roemer, J. E. (1985), 'Rational Choice' Marxism: Some Issues of Method and Substance, *Economic and Political Weekly*, 20 (34): 1439-1442.

- Shiller, R. J. (2021), *Anlatı İktisadı: Hikâyeler Nasıl Yayılır ve Büyük İktisadi Olayları Yönlendirir?* (çev. Gülnihal Kafa), İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Stigler, G. S. (1984), Economics: The Imperial Science?, *The Scandinavian Journal of Economics*, 86 (3): 301-313.
- Sugden, R. (2009), Credible Worlds, Capacities and Mechanisms, *Erkenntnis*, 70 (1): 3-27.
- Ülgener, S. (2006), *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*, İstanbul: Der Yayınları.
- Wright, E. O. (1995), What is Analytical Marxism?, Terrell Carver ve Paul Thomas (Ed.), *Rational Choice Marxism* (pp. 11-30), London: Palgrave Macmillan.
- Yalçıntaş, A. (2022), Asya Tipi Dijitalleşme Tarzı: Doğu Nasıl Zengin Oldu?, *Efil Journal of Economic Research*, 5 (2): 42-66.